

Welke kandidaten zullen het meest voorkeurstemmen halen ?

Bart Maddens, Gert-Jan Put en Ine Vanlangenakker

Centrum voor Politicologie K.U.Leuven
Mei 2010

Op basis van een databestand van 4.481 kandidaatstellingen (voor de verkiezingen van de Kamer in 2003 en 2007 en van het Vlaams Parlement in 2004 en 2009) onderzochten we via een multivariate analyse welke factoren het meest bepalend zijn voor het aantal voorkeurstemmen van de kandidaten. De onderzochte variabelen zijn (1) de plaats op de lijst, (2) de politieke functie, (3) de persoonlijke investering in de campagne en (4) de achtergrondkenmerken van de kandidaat (geslacht, beroep en leeftijd). De belangrijkste resultaten worden hieronder omkaderd weergegeven.

INLEIDING

De lijstvorming voor de verkiezingen zit er op. Vroeger was de zaak daarmee grotendeels beklonken en wisten we op voorhand naar wie de door de partij gewonnen zetels zouden gaan. Vandaag zijn er echter steeds meer kandidaten die op eigen kracht in het parlement geraken, dankzij hun voorkeurstemmen. Dat komt voor een stuk omdat sinds 2003 slechts de helft van de lijststemmen worden overgedragen aan de kandidaten. Op die manier zijn de hoogst geplaatste kandidaten op de lijst minder bevoordeeld dan vroeger. Daarbij komt dat er steeds meer kiezers een voorkeurstem uitbrengen in de plaats van op kop van de lijst te stemmen¹. Het gevolg is dat de electorale competitie tussen de kandidaten van een lijst nu veel belangrijker is dan voorheen. Vroeger was er natuurlijk ook competitie tussen kandidaten, maar die strijd speelde zich louter af binnen de partij en was grotendeels gestreden op het moment dat de lijstvorming rond was. Vandaag wordt die strijd veel meer beslecht door de kiezer zelf.

Als gevolg van die evolutie is het relevanter geworden om te weten welke factoren bepalend zijn voor het aantal voorkeurstemmen van een kandidaat. Halen uittredende parlementsleden automatisch meer voorkeurstemmen? Maakt het iets uit of een kandidaat burgemeester of schepen is? Kunnen kandidaten hun voorkeurstemmen opkrikken door meer geld te investeren in de campagne? Zal een jonge *babe* meer voorkeurstemmen aantrekken dan een oude rot in de politiek? Welke bonus levert een plaats als lijstduwer op? Het politieke lot van veel kandidaten hangt af van het antwoord op die vragen.

Het Centrum voor Politicologie van de K.U.Leuven beschikt over een databestand met gegevens over alle kandidaten in de Vlaamse kieskringen voor de verkiezingen van 2003, 2004, 2007 en 2009. Naast de electorale basisgegevens (plaats op de lijst, voorkeurstemmen, stemmenpercentage van de lijst,...) bevat dit databestand ook informatie over de politieke functie van de kandidaten, hun verkiezingsuitgaven en hun achtergrondkenmerken (geslacht, leeftijd en beroep).

In deze nota onderzoeken we via een multivariate regressie-analyse welke variabelen een effect hebben op het percentage voorkeurstemmen van de kandidaten (als percentage van het totale aantal geldige stemmen in de kieskring²). We beperken ons daarbij tot de verkiezingen voor de Kamer en het Vlaams Parlement³. We beperken ons ook tot de partijen die tijdens de legislatuur voorafgaand aan de verkiezingen minstens één zetel hadden in een parlement⁴. In totaal gaat het om 4.481 kandidaatstellingen. In wat volgt overlopen we de verschillende effecten. Daarbij gaat het telkens om netto-effecten, waarbij we controleren voor het effect van alle andere onderzochte variabelen.

¹ B.Wauters, Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003, Res Publica 2003, nr. 2-3: 401-428; B.Wauters en K.Weekers, Het gebruik van de voorkeurstem bij de federale parlementsverkiezingen van 10 juni 2007, Res Publica 2008, nr. 2: 49-88.

² Voor de federale verkiezingen in de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde wordt daarbij enkel rekening gehouden met de geldige stemmen voor de Vlaamse partijen.

³ Voor de verkiezingen van het Vlaams Parlement werd geen rekening gehouden met het kiesgebied Brussel.

⁴ Verkiezingen van 2003 : VLD, SP.A-Spirit, CD&V, Vlaams Blok, Agalev, N-VA; verkiezingen van 2004 : VLD, SP.A-Spirit, CD&V-N-VA, Vlaams Blok, Groen!; verkiezingen van 2007 : VLD, SP.A-Spirit, CD&V-N-VA, Vlaams Belang, Groen!, LDD; verkiezingen van 2009 : VLD, SP.A, CD&V, Vlaams Belang, Groen!, LDD, N-VA, SLP.

DE PLAATS OP DE LIJST

Om te beginnen wordt het aantal voorkeurstemmen in grote mate bepaald door een aantal mechanische factoren, die niets te maken hebben met de kenmerken van de kandidaat zelf⁵. De belangrijkste daarvan is de plaats op de lijst. Veel kiezers stemmen automatisch op een kandidaat bovenaan de lijst. Dit komt deels omdat de meest populaire en meest gemediatiseerde kandidaten normaalgezien bovenaan staan. Maar daarnaast is het ook een automatisme. Zelfs al zou de lijst worden aangevoerd door een volslagen onbekende, dan nog zou hij of zij beduidend meer stemmen halen dan een vergelijkbare kandidaat lager op de lijst.

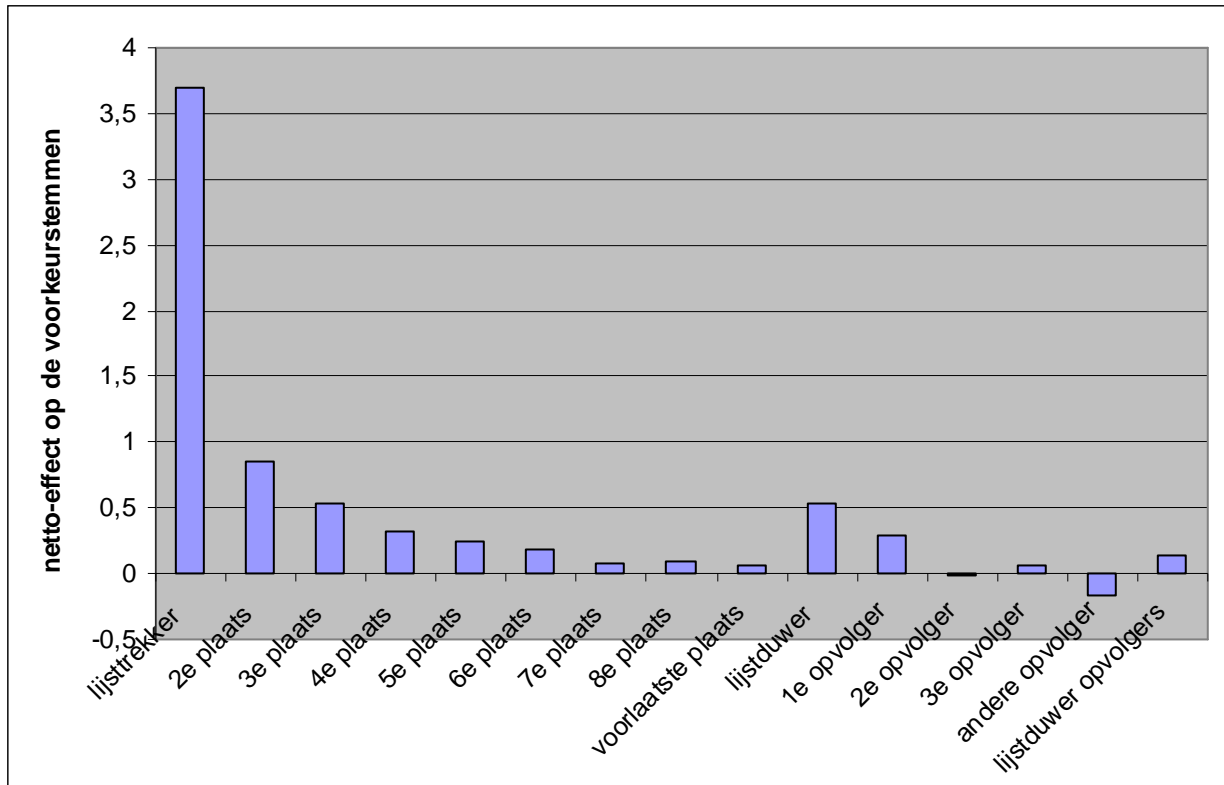
Het effect van de plaats op de lijst is veruit het grootst voor de lijsttrekker (zie grafiek 1). Een lijsttrekker haalt gemiddeld 3,70 procentpunten méér voorkeurstemmen dan de andere kandidaten. Voor de tweede kandidaat gaat het nog om een bonus van 0,85 procentpunten. Daarna vermindert dit effect snel : 0,53 procentpunten voor de derde plaats, 0,32 voor de vierde, 0,24 voor de vijfde en 0,19 voor de zesde⁶. Vanaf de zevende plaats is het effect uitgewerkt. Het effect van de lijstduwersplaats (0,53 procentpunten) is vergelijkbaar met dat van de derde plaats. Het effect van de eerste opvolgersplaats (0,29 procentpunten) is vergelijkbaar met dat van de vierde plaats. De volgende opvolgersplaatsen en de plaats als lijstduwer bij de opvolgers leveren geen noemenswaardige bonus op.

Die effecten variëren nauwelijks volgens het aantal plaatsen op de lijst. Je zou verwachten dat bijvoorbeeld een derde plaats op een lijst van 24 zetels (zoals voor de Kamer in de kieskring Antwerpen) belangrijker is en dus meer effect sorteert dan een derde plaats op een lijst van 12 (zoals voor de Kamer in de kieskring Limburg), maar dit is niet het geval.

⁵ Om de effecten van de overige variabelen adequaat te kunnen schatten moeten we deze mechanische effecten onder controle houden. Naast de plaats op de lijst gaat het om de volgende variabelen : (1) het stemmenpercentage van de lijst in de kieskring, (2) het percentage kiezers dat een voorkeurstem uitbrengt voor de lijst, (3) het gemiddeld aantal voorkeurstemmen uitgebracht door de kiezers die een voorkeurstem uitbrengen op de lijst en (4) het aantal te begeven zetels in de kieskring. Zie de bijlage voor de effectparameters van deze variabelen.

⁶ Deze effecten van de zesde en zevende plaats zijn niet van toepassing voor de kieskring Leuven bij de federale verkiezingen, met slechts zeven effectieve plaatsen op de lijst. Hier werd de zesde plaats beschouwd als de voorlaatste plaats en de zevende als de lijstduwersplaats.

Grafiek 1 : Netto-effect van de plaats op de lijst op de voorkeurstemmen (als procent van het totale aantal geldige stemmen in de kieskring).

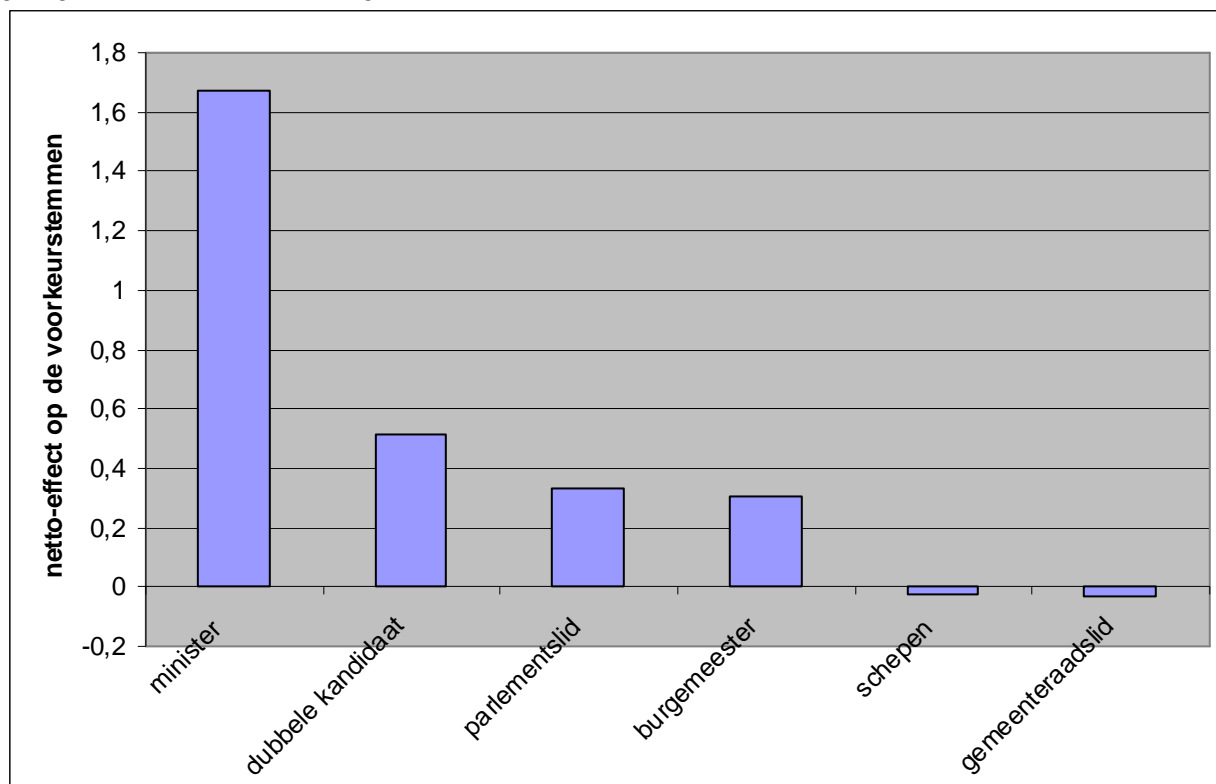
DE POLITIEKE FUNCTIE

Uittredende ministers strijken veruit de hoogste electorale bonus op (grafiek 2). Wie aan de verkiezingen deelneemt als (regionaal of federaal) minister ziet zijn of haar voorkeurstemscore ineens stijgen met 1,67 procentpunten.

Het tweede grootste effect is dat van de dubbele kandidaatstelling. Sommige kandidaten staan niet enkel op de lijst voor de Kamer of het Vlaams Parlement, maar voeren daarnaast ook campagne in heel Vlaanderen als kandidaat voor het Europese Parlement of de Senaat. Dit levert hun een grotere zichtbaarheid op, wat zich ook vertaalt in een hoger aantal voorkeurstemmen (plus 0,51 procentpunten) voor de Kamer of het Vlaams Parlement. Bemerk dat dit effect bij de komende verkiezingen niet kan spelen aangezien het (net als in 2007) verboden is om zowel voor de Kamer- als voor de Senaat kandidaat te zijn.

Wie aan de verkiezingen deelneemt als uittredend parlementslid (of als zetelend parlementslid op een ander beleidsniveau) ziet zijn score met 0,33 procentpunten toenemen. Dit is nauwelijks meer dan het burgemeesterseffect, dat 0,30 procentpunten bedraagt. Maar dat is dan ook het enige lokale mandaat dat ertoe doet. Of een kandidaat schepen is of gemeenteraadslid heeft geen noemenswaardig effect op het aantal voorkeurstemmen.

Grafiek 2 : Netto-effect van de politieke functie op de voorkeurstemmen (als procent van het totale aantal geldige stemmen in de kieskring).

DE PERSOONLIJKE INVESTERING IN DE CAMPAGNE

Kan een kandidaat zijn of haar voorkeurstempercentage optrekken door meer geld te investeren in de campagne ? Tot op zekere hoogte wel.

We weten dat het door de kandidaten aangegeven bedrag in veel gevallen onrealistisch hoog is. Wat de kandidaten aangeven aan individuele uitgaven zijn in werkelijkheid vaak uitgaven van de partij⁷. In dit onderzoek houden we daarom enkel rekening met de persoonlijke investering van de kandidaat : dit zijn de individuele verkiezingsuitgaven die de kandidaat betaalt uit eigen middelen⁸. Een kandidaat investeert gemiddeld 1.709 Euro uit eigen middelen in de campagne.

Als we enkel rekening houden met die persoonlijke investering in de campagne dan zien we dat een bijkomende investering van één Eurocent per ingeschreven kiezer leidt tot een toename van de voorkeurstemmen met 0,26 procentpunten.

Een concreet voorbeeld kan dit verduidelijken. Een kandidaat in een middelgrote kieskring als West-Vlaanderen die het maximumbedrag van 5.000 Euro (dit is 0,55 Eurocent per kiezer) investeert in zijn persoonlijke campagne, die zal volgens dit model gemiddeld 1.129 voorkeurstemmen méér halen (dit is 0,14% van het totale aantal geldige stemmen) dan een kandidaat die niets investeert. Een kandidaat die in zijn campagne het maximumbedrag van 40.567 Euro investeert (4,46 Eurocent per ingeschreven kiezer), die zal daarmee naar schatting 9.160 extra stemmen halen, dit is 1,14% van de kiezers⁹. Het gaat hier wel om gemiddelden over de verschillende partijen heen. Bij kandidaten van een kleinere partij zal dit geschatte rendement in absolute termen natuurlijk een stuk kleiner zijn

In tabel 1 geven we deze cijfers ook voor de andere kieskringen. Wat daarbij opvalt is dat het geschatte rendement van de maximumbedragen (uitgedrukt als percentage van het aantal stemmen) kleiner wordt in grote kieskringen : in Antwerpen bedraagt het slechts 0,10% voor de gewone kandidaten, tegenover 0,35% in Leuven. Dat komt natuurlijk omdat de maximumbedragen niet of slechts in beperkte mate stijgen met het aantal kiezers, en dus in relatieve termen dalen. Voor de gewone kandidaten blijven de maximumbedragen zelfs constant. Een kandidaat uit Leuven kan daardoor 1,38 Eurocent per kiezer uitgeven, een kandidaat uit Antwerpen slechts 0,39. De maximumbedragen voor de topkandidaten stijgen wel in de grotere kieskringen, maar niet helemaal verhoudingsgewijs. Een topkandidaat in Leuven die het maximumbedrag uitgeeft spendeert daarmee 5,9 Eurocent per kiezer, een topkandidaat in Antwerpen slechts 4,18 Eurocent.

⁷ K.Weekers en B.Maddens, Het geld van de partijen. Leuven, Acco, 2009.

⁸ Alle bedragen werden omgezet naar prijzen van juni 2009.

⁹ Er blijkt ook geen afnemend nuteffect te zijn van de campagne-investering. Dit is waarschijnlijk het gevolg van het feit dat de uitgaven op een vrij laag niveau zijn geplafonneerd (5.000 Euro voor effectieve kandidaten en eerste opvolger, 2.500 Euro voor andere opvolgers). Een beperkt aantal kandidaten (evenveel eerstgeplaatste kandidaten als de lijst zetels haalde bij de vorige verkiezingen plus één vrij te kiezen kandidaat) mag een veel hoger bedrag uitgeven, maar dit hogere maximumbedrag wordt meestal in grote mate gebruikt voor de partij-campagne.

Tabel 1 : maximumbedragen en geschat rendement van de persoonlijke investering in de campagne, in absoluut en relatief aantal stemmen, per kieskring.

kieskring	Gewone kandidaten		Topkandidaten	
	Maximum-bedrag : absoluut bedrag (en Eurocent per ingeschreven kiezer)	Rendement: absoluut aantal stemmen (en % van alle geldige stemmen)	Maximum-bedrag : absoluut bedrag (en Eurocent per ingeschreven kiezer)	Rendement: absoluut aantal stemmen (en % van alle geldige stemmen)
Antwerpen	5.000 (0,39 EC)	1122 (0,10%)	53.315 (4,18 EC)	11.966 (1,07%)
Oost- Vlaanderen	5.000 (0,46 EC)	1140 (0,12%)	47.016 (4,29 EC)	10.722 (1,10%)
BHV	5.000 (0,49 EC)	1067 (0,13%) ¹⁰	44.355 (4,35 EC)	9.469 (1,11%)
West- Vlaanderen	5.000 (0,55 EC)	1129 (0,14%)	40.567 (4,46 EC)	9.160 (1,14%)
Limburg	5.000 (0,82 EC)	1146 (0,21%)	29.923 (4,93 EC)	6.858 (1,26%)
Leuven	5.000 (1,38 EC)	1129 (0,35%)	21.395 (5,90 EC)	4.833 (1,51%)

¹⁰ Op basis van alle geldige stemmen in BHV.

BEROEP, LEEFTIJD EN GESLACHT

Het is verloren moeite voor de partijen om op zoek te gaan naar kandidaten met een bepaald achtergrondprofiel. Want de niet-politieke achtergrondkenmerken van de kandidaten maken nauwelijks iets uit. Jonge kandidaten halen niet meer stemmen dan oudere kandidaten, of omgekeerd¹¹. Het doet er evenmin toe of een kandidaat man is of vrouw. En ook het beroep van de kandidaat speelt geen rol. Of een kandidaat nu zelfstandige is, arbeider, bediende, ambtenaar of niet actief, het maakt geen verschil uit voor het aantal voorkeurstemmen.

Ter herinnering dient hier wel nog eens aangestipt dat we het hebben over netto-effecten, waarbij we controleren voor alle andere geanalyseerde variabelen. Wat bijvoorbeeld het geslacht betreft zien we wel dat een mannelijke kandidaat gemiddeld 0,22 procentpunten méér voorkeurstemmen haalt dan een vrouwelijke kandidaat. Maar als we rekening houden met de andere variabelen dan valt dit effect weg. Anders gezegd : als vrouwen minder voorkeurstemmen halen, dan komt dat niet omdat ze vrouw zijn, maar wel omdat ze (onder meer) minder vaak een prominente politieke functie uitoefenen dan mannen.

¹¹ Er is geen lineair effect van de leeftijd, maar ook geen curvilineair effect. Dat blijkt uit het feit dat we ook geen effect vinden wanneer we werken met verschillende leeftijdscategorieën.

Bijlage : resultaat van OLS-regressieanalyse¹²

	Effectparameter	Partiële correlatie
Intercept	-1,028***	-
% van de partij in de kieskring	0,047***	0,137
% kiezers van de partij in de kieskring dat voorkeurstem uitbrengt	0,013***	0,029
Gemiddelde aantal voorkeurstemmen van kiezers dat voorkeurstem uitbrengt	0,252***	0,034
Aantal zetels in de kieskring	-0,028***	0,041
1 ^e plaats ¹³	3,701***	0,282
2 ^e plaats	0,851***	0,024
3 ^e plaats	0,532***	0,011
4 ^e plaats	0,318***	0,004
5 ^e plaats	0,239**	0,002
6 ^e plaats	0,189*	0,002
7 ^e plaats	0,084	0,000
8 ^e plaats	0,097	0,000
Voorlaatste plaats	0,059	0,000
Lijstduwer	0,531***	0,011
1 ^e plaats opvolgers	0,295***	0,004
2 ^e plaats opvolgers	-0,021	0,000
3 ^e plaats opvolgers	0,060	0,000
Andere opvolgersplaats	-0,173***	0,007
Lijstduwer opvolgers	0,137	0,001
Minister ¹⁴	1,671***	0,057
Ook kandidaat EP of Senaat	0,514***	0,012
Uittredend of zittend parlementslid	0,334***	0,013
Burgemeester ¹⁵	0,304***	0,007
Schepen	-0,024	0,000
Gemeenteraadslid	-0,030	0,000
Man	-0,020	0,000
Leeftijd	-0,001	0,000

¹² Op basis van de extern gestudentiseerde residuen werd één outlier uit de analyse verwijderd die een te groot effect had op de parameters. Het betreft de lijsttrekker voor SP.A-Spirit in de kieskring Limburg bij de federale verkiezingen van 2003.

¹³ Referentiegroep voor de plaats op de lijst zijn de effectieve kandidaten vanaf de negende plaats tot en met de derde laatste effectieve plaats.

¹⁴ Bij ministers en parlementsliden wordt ervan uitgegaan dat dit ook het beroep is van de kandidaten. Dit impliceert dat in die twee gevallen de referentiegroep ook overeenstemt met de referentiegroep voor de beroepen, namelijk de kandidaten die een beroep uitoefenen als bediende.

¹⁵ Bij de burgemeesters, schepenen en gemeenteraadsliden stemt de referentiegroep overeen met de kandidaten zonder een gemeentelijk mandaat (waarbij de OCMW-raad buiten beschouwing wordt gelaten). Het mandaat van burgemeester of schepen wordt (in tegenstelling tot dat van minister of parlementslid) dus niet als een beroep beschouwd. Als we dat echter wel doen, dan blijven de resultaten ongewijzigd.

Zelfstandige ¹⁶	-0,016	0,000
Arbeider	0,024	0,000
Ambtenaar	0,012	0,000
Politieke sector ¹⁷	-0,044	0,000
Niet-actief	0,040	0,000
Eigen investering in de campagne (Eurocent per ingeschreven kiezer ¹⁸ in prijzen van juni 2009)	0,256***	0,003
Eigen investeringen in de campagne ² (afnemend nut)	0,003	0,000
Mag het maximum uitgeven ?	0,082	0,000
Aangepaste R ²	0,6703	
N ¹⁹	4272	

*** : significant op minstens 0,0001-niveau

** : significant op 0,001-niveau

* : significant op 0,05-niveau

¹⁶ Voor de beroepsvariabele vormen de bedienden de referentiegroep.

¹⁷ Met uitzondering van ministers en parlementsleden.

¹⁸ Voor BHV stelt zich hierbij het probleem dat het totale aantal kiezers veel groter is dan het werkelijke doelpubliek van de Vlaamse lijsten, waardoor de bedragen per ingeschreven kiezer artificieel laag worden in deze kieskring. Omgekeerd worden die bedragen dan weer artificieel hoog als we het delen door het aantal geldige stemmen voor de Vlaamse lijsten. Om dit effect te neutraliseren hebben we, voor de schatting van het model, de uitgaven gedeeld door een fictief aantal ingeschreven kiezers, op zo een wijze dat de gemiddelde uitgave per kiezer voor de volledige lijsten in BHV gelijk is aan het algemene gemiddelde voor respectievelijk 2003 en 2007 in de andere kieskringen. Voor 2003 bekomen we op die manier 771.717 ingeschreven kiezers in BHV, voor 2007 810.723 ingeschreven kiezers. Aangezien de kandidaten in BHV slechts 9,1% van het totale databestand vormen maakt dit echter niet zoveel uit voor het eindresultaat. We bekomen grosso modo dezelfde resultaten als we voor BHV met het werkelijke aantal ingeschreven kiezers werken

¹⁹ Bij 208 kandidaatstellingen is er een ontbrekende waarde voor minstens één van de onafhankelijke variabelen.